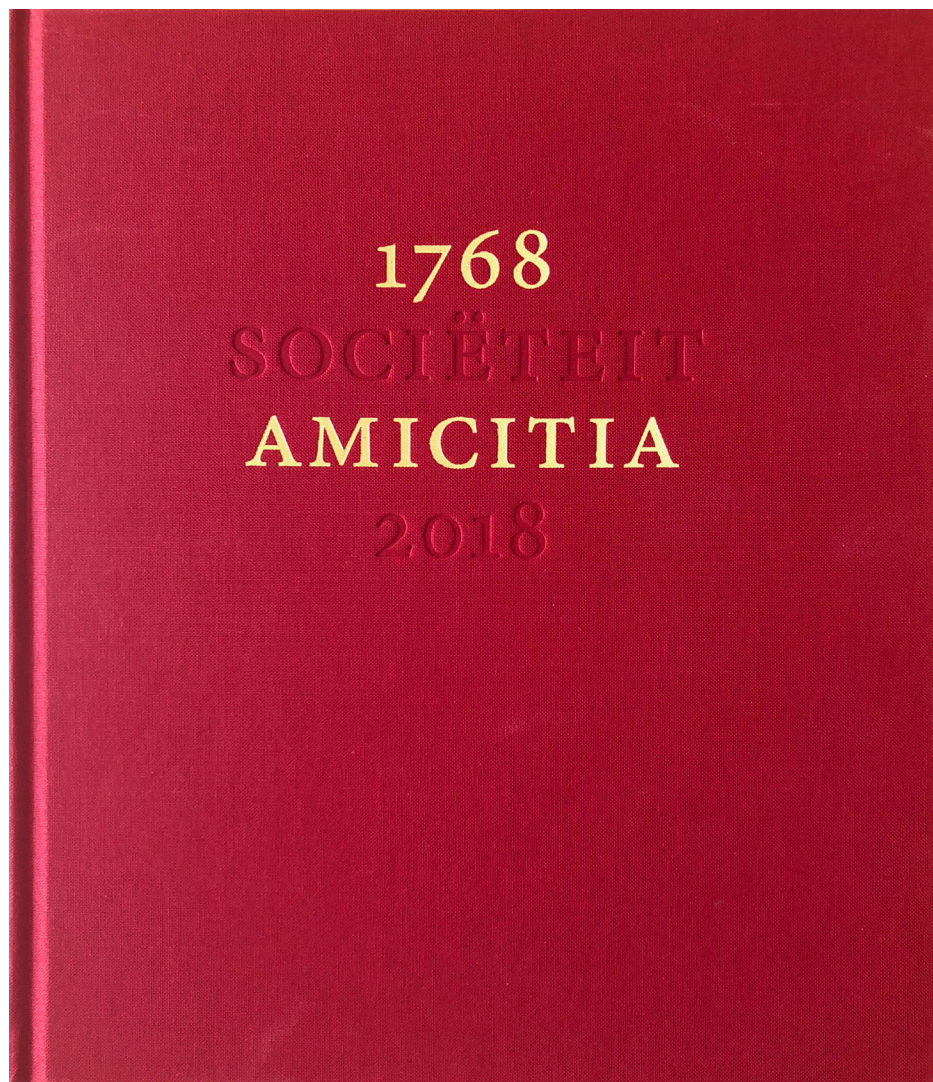

De vriendschap die ons bindt Sociëteit Amicitia Leiden 1768-2018

Amicitia nos iungit. De vriendschap die ons bindt. Onder dit motto komen al 250 jaar lang heren uit de stad Leiden samen in de zalen van Sociëteit Amicitia, eerst in het hart van de stad aan de Breestraat, later wat verder verwijderd van het brandpunt van invloed en macht, aan de Singel.

Een niet gering aantal opmerkelijke personen heeft in al die tijd Amicitia bevolkt. Regenten en opstandelingen in de roerige tijden van revolutie, Nobelprijswinnaars, lakenfabrikanten, kasteelheren, pastoors en predikanten. Voor al deze lieden was Amicitia een min of meer belangrijke bijzaak, een voetnoot in hun biografie, maar vele voetnoten kunnen een mooi verhaal maken. De sociëteit vervulde in ieder geval een functie als vertrouwd adres waar men elkaar ongestoord en ongedwongen kon treffen.

Het historisch ledenbestand met daarin ruim 1400 namen vormt de basis voor dit boek, dat is gevuld met serieuze geschiedenis maar ook met sappige anekdotes. Auteurs uit eigen kring, maar ook specialisten van buiten, belichten een brede waaier van onderwerpen, waarbij steeds een rol is weggelegd voor leden van Amicitia. Zo lezen we over de Oranjeprinsen die lid waren, over slavenhandelaren en over het literaire leven in de negentiende eeuw. Over het Leids Ontwerp, het einde van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden en de geboorteweeën van het moderne Nederland. Over de bloei van de wetenschap in de negentiende eeuw, de Leidse laboratoria die Nobelprijswinnaars voortbrachten en de begindagen van de beroemde Leidse musea. Ook lezen we hoe een schijndode schutter weer tot leven werd gewekt, hoe het bijna tot een duel kwam op de sociëteit, en hoe het leger verdween uit Leiden. Maar uiteraard horen we ook over het natje en het droogje van de heren leden, over de verschillende gebouwen die de sociëteit hebben gehuisvest en over het dagelijkse reilen en zeilen, inclusief de bezigheid die onlosmakelijk met Amicitia is verbonden, het kegelspel.

Dit alles, verluchtigd met honderden fraaie illustraties in kleur, professioneel vormgegeven, gedrukt in vier kleuren en gebonden in linnen, vormt een uniek document over 250 jaar Leids sociëteitsleven.

256 pagina's, gebonden in linnen

ISBN 978 90 9030868 5

NUR 693

Euro 49,50

7 VOORWOORD

11 DE HEERENSOCIËTEIT

- Peter van Zonneveld* 12 Het ‘wekelijksch gezelschap’ *Amicitia in haar begindagen*
Egbert Koops 17 Van *societas* tot *association illicite* *Het vroege Amicitia en het recht*
Paul Menken 22 Leden van het eerste uur

31 BLOEDGROEPEN

- Jan van Rijkevorsel* 32 Pieken en dalen *Demografische ontwikkelingen in het ledenbestand*
Piet Lekkerkerk 44 Alexander, Willem en Alexander *Prinsen van Oranje als erelid*
Gerard Wiegers 50 Een plek van Verlichting *Dissenters, joden en katholieken*
Jan van Rijkevorsel 58 De ‘Africaanse Moor’ *Slavenhalers en abolitionisten bij Amicitia*
Jan van Rijkevorsel 61 ‘Fabriqueurs, Kooplieden, en verdere Trafiquanten’
Handel en nijverheid

67 BESTUUR VAN STAD EN LAND

- Jan Postma* 68 Verloren vriendschap *Vijf ‘Leidsche Heeren’ in het Bataafse bestuur*
Dirk Alkemade 74 Voor Vaderland en Vrijheid *Pieter Vreede op de bres voor democratie*
Jan Postma 77 ‘The Company and Conversation is better.’ *John Adams in Leidse kringen*
Peter van Zonneveld 80 Een fataal evenement *Hoe Amicitia de Buskruitramp overleefde*
Jan van Rijkevorsel 83 Politieke vingeroefeningen *Thorbecke en zijn Leidse vrienden*
Rein Dekkers 85 ‘Weerloos maken en aan hunne bestemming onttrekken van gelden’
De fraudeur en de redder van de gemeentekas

91 HET GARNIZOEN

- Peter van Zonneveld* 92 De vijand schaakmat gezet *De Engels-Russische invasie van 1799*
Peter van Zonneveld 94 ‘Bewaar den vorst, behoed het rijk’
Heren en studenten in de Tiendaagse Veldtocht
Paul Menken 97 Schutter Hania en de wijn van Amicitia *Een schijn-dode tot leven gewekt*
Paul Menken 100 Beledigingen in woord en daad *Een heethoofd op de sociëteit*
Joep Verburg 102 Meer van de sabel dan van het floret *Leidens laatste tentcommandant*

109 DE TOREN VAN IVOOR

- Peter van Zonneveld* 110 ‘Ik in een Collegie hassebassen?’ *Literair Leiden in de negentiende eeuw*
Ruurd Halbertsma 118 ‘Dat gesloten gezelschap...’ *Directeuren en dovemansoren*
Ruurd Halbertsma 121 ‘Die heer, die met al dat bier heeft gescharreld!’
Willem Pleyte en de Maskerade van 1880
Wim Boot 124 ‘In den gang van Amicitia werd mijn vurige wensch vervuld.’
De bloei van de Oriëntalistiek aan de Leidse Universiteit
Alexander J.P. Raat 134 De Heren van ‘Een Beestenspel’ *Het Museum van Natuurlijke Historie*
Jan van Rijkevorsel / Paul Menken 140 De koudeloze jaren *Heike Kamerlingh Onnes, lid tegen wil en dank*
Jan van Rijkevorsel / Paul Menken 144 Oosterse invloeden *De zomersociëteit in wintertooi*
Frank Vermeulen 146 De rode astronoom *Anton Pannekoek, van notabel tot Marxist*

153 SOCIËTEITSLEVEN

- Ed van der Meijden* 154 ‘Brandemoris, rooden baai en rinschen wijn’ *Wijn drinken op Amicitia*
Jan van Rijkevorsel / Paul Menken 163 De nieuwe charme *Emancipatie à la Amicitia*
168 Sociëteitsleven eind jaren zestig in foto’s
Sacha Bem 169 Geschiedenis geboekstaafd *Amicitia in de archieven*
Paul Menken 174 Kasteleins en knechten *Personeel op sociëteit Amicitia*
176 Nachtgelden

179 KAKHUIS EN GROOT HAMBURG

- Albert Hoffstädt* 180 Menig heer wankelt *Waarom kegelt een man?*

203 AAN BREESTRAAT EN SINGEL

- Sacha Bem* 203 ‘Een smaakvol en flink gebouw’
Hans van der Meij 215 ‘Een aangenaam lustoord’

Roel van den Berg 224 IN HET SPOOR VAN HET GELD - EEN KRONIEK

250 AUTEURS

251 DONATEURS

253 INDEX

256 COLOFON

Martinus van Beurden 1751-1788

Dit huwelijksportret, in 1780 geschilderd door Louis François Gerard van der Puyl, toont Lucia van Lilaar en Martinus van Beurden, echtgenoten afkomstig uit rijke katholieke geslachten. Als tienjarige knaap had Martinus de eerste steen gelegd voor het Rooms-Katholiek Jongensweeshuis aan de Sint Jacobsgracht; een daad van liefdadigheid die een voorbode was van zijn latere carrière als weldoener. Zijn in de lakenhandel vergaarde rijkdom stelde hem in staat om vele goede doelen en behoeftigen te ondersteunen. Maar hij zou niet worden beloond voor al zijn ruimhartigheid, integendeel. Het huwelijksgeeluk met Lucia mocht niet lang duren, want Martinus overleed al jong, in 1788, zonder dat er nakomelingen waren. Lucia viel vervolgens voor de charmes van een baron die Martinus nog kende van Amicitia. Deze Pieter Leonard van Heilman palmde niet alleen de weduwe in, maar wist via listige streken ook een deel van de erfenis van Martinus op te strijken. Met al zijn verworven rijkdom kwam hij in het bezit van kasteel Stoutenburg bij Amersfoort. RKD

Hubert Nicou 1743-1818

'Ter Nagedachtenis van den Wel-Eerwaarden Zeergeleerden Heere den Heere Hubertus Nicou, in Leven Geliefd Pater en Pastoor van de R.C. Fransche Kerk te Leyden'. Zo luidt de tekst op deze prent, een gedenkteken voor Hubert Nicou. Hij was sinds 1784 pastoor van de parochie van Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaart, ofwel de Mon Père kerk aan de Haarlemmerstraat. Later zou die kerk worden verbouwd tot het zwembad 'De Overdekte'. Nicou ging de geschiedenis in als de laatste karmelieten-pastoor van deze parochie; de orde van de karmelieten kreeg het zwaar te verduren in de Franse Revolutie. Nicou was ook bestuurder van weeshuis Het Sticht aan de Oude Singel, uitverkoren voor die functie omdat hij de vrijheid van godsdienst hoog in het vaandel had staan. In 1808 werd Nicou benoemd tot hofpredikant van koning Lodewijk Napoleon en tot aalmoezenier van de Militaire Academie in Den Haag. Een benedictijn nam zijn Leidse parochie over. RIJKSMUSEUM

Jan van Heukelom III 1758-1835

Het lakenmerk van de firma Jan van Heukelom en Zoon. Wel zes generaties Jannen hebben aan het roer van het bedrijf gestaan, maar onder Jan III was er een grote sprong voorwaarts. Toen hij een kleine jongen was werden de machines in de lakenfabriek nog aangedreven door mens- en paardenkracht, maar het proces van mechanisatie was al begonnen en Jan zou dat voortvarend ter hand nemen. In 1816 werd onder zijn leiding de eerste stoommachine in een Nederlandse textiel-fabriek in gebruik genomen. Van Heukelom, ook actief in de doopsgezinde gemeente, was een doortastend ondernemer die hoog klom op de maatschappelijke ladder. Hij kwam in de vroedschap en speelde een rol in het landsbestuur. De Van Heukeloms na hem werden ook actief in de wetenschap, de rechterlijke macht en het bankwezen, maar het lakenbedrijf zou langzaam teloor gaan. Zo werd de gang van het geslacht Van Heukelom 'uit het laken in de toga' voltoid. ELO

Joost Romswinkel 1745-1824

Met het planten van de Vrijheidsboom voor het stadshuis was Leiden de eerste belangrijke Hollandse stad waar de patriotten het voor het zeggen kregen, en Joost Romswinkel was een van de aanvoerders. Hij liep voorop toen op 18 januari 1795 de vroedschapskamer in het stadhuis door de patriotten werd bezet en hield een dag later een gloedvol betoog in de Marekerk. Hij was schepen, lid van de vroedschap en mede-oprichter van het Vrijkorps. Behalve vooraanstaand patriot was Joost Romswinkel ook een groot boekenverzamelaar. Hij bezat zo'n 23.000 boeken, 9.500 kaarten en 300 middeleeuwse handschriften, waaronder twee exemplaren van de *Roman de la Rose*. Bij de ontploffing van het kruitschip in 1807, waarbij zijn huis werd verwoest en zijn dochter omkwam, bleven zijn boeken blijkbaar gespaard, want hij besloot later zijn collectie te schenken aan koning Lodewijk Napoleon. ELO

Kakhuis en Groot Hamburg

Waarom is het nuttig de kegelsport te beoefenen?

Omdat het kegelen alle voordelen geeft, die andere lichaams oefeningen ons verlenen. Ieder mens heeft een oefenings- en bewegingsdrang, die hem dikwijls dwingt zijn organen, en dan in het bijzonder zijn spieren, zoveel mogelijk te gebruiken. Regelmatige lichaams oefeningen zijn vooral van belang voor die mensen, die door hun beroep tot rust en stilzitten of tot eenzijdige bewegingen gedwongen worden. Zij hebben een hoge mate van compensatie nodig. Zulk een compensatie vindt men in het kegelen.

Alle levensverschijnselen in ons lichaam berusten op chemische processen, die lichaamswarmte en kracht produceren. De voorziening van het lichaam van zuurstof en de verwijdering van koolzuur, de grondslag voor de stofwisseling, is verzekerd door de bloedsomloop. Deze is het gunstigste in de jeugd. Eerst met het toenemen van de jaren treden storingen in de kringloop en daarmee ook de stofwisseling op. Het bloed stroomt trager, men voelt zijn jaren, ongemakken en ziekten doen zich voor. Dit gebeurt echter alleen dan, wanneer men verzuimt het schadelijke van het lichaam verre te houden en het nuttige te bevorderen. Geleerden in binnen- en buitenland hebben zich gunstig uitgesproken over beoefenen van de kegelsport. Hun mening komt hierop neer, dat het kegelen op andere takken van sport voor heeft: Bij het kegelen wordt een grote mechanische arbeid verricht. Dit geschiedt echter in een langzaam tempo, telkens onderbroken door een kleine pauze tussen het werpen van de bal, en door een grote pauze tussen de verschillende werpbeurten; daardoor kunnen door het kegelen geen overspanning, en geen hartvergrotingen ontstaan, en is deze sport geschikt voor elke leeftijd.

Doordat men bij het kegelen zelf het tempo regelt, niet door een jonge onstuimige tegenpartij wordt opgejaagd, het gewicht van de bal en de snelheid zelf kan regelen en daarbij toch voortreffelijk kegelspel kan laten zien, is het kegelen de sport bij uitnemendheid voor jong en oud, voor sterken en zwakken, voor vluggen en tragen.

Van waarde voor de gezondheid zijn ook de humor en de gezellige vrolijkheid, die, zoals bekend is, altijd op de kegelbaan te vinden zijn. In de kegelbaan worden de dagelijkse ergernissen en zorgen vergeten, daar komt men tot de nodige afleiding, daar ontwikkelt zich de zo zeldzaam geworden opgewektheid en waardevolle opwekkingen gaan dikwijls van de kegelavond uit. Naar lichaam en geest verfrist kan men de volgende dag aan zijn werk gaan.

Uit: Handboek voor de kegelsport van J. Laarman, 1938